

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Удовика Володимира Миколайовича** на тему
«Документальні ресурси меморіальних установ інституту президентства в сучасному інформаційному просторі: формування, склад та використання»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Актуальність теми дослідження. Дослідження В. М. Удовика є першою системною роботою, присвяченою документальним меморіальним установам у різних країнах світу. Меморіальні установи, зокрема ті, що пов'язані з інститутом президентства, є важливим елементом національної пам'яті. Вони містять документацію, яка відображає етапи розвитку державності, політичної системи, а також етапи життєдіяльності державних лідерів. У цьому контексті важливим є питання збереження таких документів і доступу до них, оскільки вони становлять частину культурної спадщини, яка має значення для розуміння історії країни. Документальні ресурси, пов'язані з діяльністю президентів, служать важливим джерелом для досліджень політичних процесів, стратегічних рішень, а також соціальних та економічних трансформацій. Актуальність дослідження цих ресурсів пов'язана з необхідністю кращого розуміння політичних реалій і способів формування державної влади. Не всі документи, пов'язані з президентством, є історично важливими, проте для складання архівів важливо враховувати не тільки юридичну чи адміністративну значущість, а й історичну, культурну та соціальну цінність документів. Аналіз таких документів дозволяє не лише реконструювати події минулого, а й вивчати політичні стратегії, лідерські якості, а також соціальні зміни, що відбувалися під впливом певних рішень.

З'ясування сучасних тенденцій меморіалізації президентської влади у країнах світу, вивчення застосування новітніх технологій та реалізації успішних практик як популяризації власних фондів, так і просвітницької діяльності дозволяє використовувати зарубіжний досвід в українських реаліях не лише при розвитку спеціалізованих президентських документальних колекцій, а й при вдосконаленні соціокомунікаційної діяльності багатьох історико-культурних установ.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Дисертаційна робота проводилася в межах відомчих тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Шляхи підвищення ефективності функціонування соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів» (2016–2018 рр., державний реєстраційний номер 0219U000543),

«Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства» (2019–2021 рр., державний реєстраційний номер 0222U002426), «Інформаційно-аналітичний чинник подолання кризових явищ в українському суспільстві» (2022–2024 рр., державний реєстраційний номер 0212U001078), «Інноваційні бібліотечні наукові ресурси та сервіси у розвитку дослідницької інфраструктури» (2023 рр., державний реєстраційний номер 0223U002676).

Мета та завдання дослідження. Дисертантом досягнуто поставлену мету – дослідити та узагальнити світовий досвід і сучасні тенденції меморіалізації президентської влади у країнах світу, надати представлення про форми та напрями діяльності меморіальних установ інституту президентства в окремих країнах з акцентуванням на можливості співставлення з українським досвідом та перспективами розвитку, розкриття документальної спадщини інституту президентства на засадах вивчення історії становлення, розвитку та функціонування спеціалізованих меморіальних установ.

Відповідно до мети дослідження автор послідовно й аргументовано сформулював завдання, що дозволило йому вивчити історіографічні праці, джерельну базу та ЗМІ; проаналізувати зарубіжний досвід специфіку створення, організації та особливостей функціонування президентських меморіальних установ; висвітлити новітні підходи до застосування соціокомунікативних методів щодо зв'язку цих установ із суспільним запитом на формування і розвиток національних наративів, патріотичне виховання та організацію просвітницької діяльності щодо поширення знань про президентську владу, її історію як окремого складника, так і загалом у рамках історії державності; визначити позитивні здобутки та можливості розвитку Фонду Президентів України.

Визначення **об'єкта і предмета дослідження** з позицій бібліотекознавства та теорії соціальних комунікацій не викликає зауважень.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна дисертаційного дослідження В. М. Удовика забезпечується комплексом теоретико-методологічних підходів. Важливо зазначити доцільність застосування системного та соціокомунікаційного підходів, що вможливило ґрунтовне осмислення внутрішніх складників об'єкта і предмета дослідження, їх організації, зв'язків та взаємозв'язків із зовнішнім середовищем.

Застосування бібліотекознавчих та соціокомунікаційних методик і наукознавчих методичних засад структурування системи науки та її складників дозволило йому отримати виважені, науково обґрунтовані

положення, висновки та рекомендації, які мають важливе науково-теоретичне і практичне значення.

Новизна дослідження та отриманих результатів і їх достовірність є безперечними. Наукова новизна пов'язана з різними аспектами теми, певними теоретичними та практичними блоками і полягає в тому, що,

по-перше, дисертант вперше системно дослідив діяльність президентських меморіальних установ (автором нараховано 94 інституції) у різних країнах світу, проаналізував їхнє представлення у інформаційному просторі, виділив окремі приклади для представлення специфічних рис регіону та політичних режимів та провів порівняльний аналіз різноманітних форм організації документальних колекцій президентської влади у різних країнах світу;

по-друге, здійснено класифікацію меморіальних установ за типом та видовим складом документів, а також висвітлено особливості формування та збереження спеціалізованих документальних колекцій президентської влади, виокремлено спільні риси;

по третє, розглянуто найважливіші аспекти комплексів документальних джерел президентських бібліотек і музеїв, що розкривають особистість президентів, передусім авторські праці та звернення президентів, їхні промови як основний інструмент спілкування із суспільством

по-четверте, розвинув засади використання загальнонаукових методів та технології поширення інформації про інститут президентства і документальної підтримки влади в різних країнах, а також засоби підвищення популяризації цієї інституції як вищого державного органу незалежно від постатей самих президентів.

Нарешті, можна відзначити, що дисертант окремо розглянув історію створення та функціонування українського аналогу президентської бібліотеки Фонд Президентів України, визначив її можливості та перспективи розвитку для створення інтегрованого інформаційного ресурсу з проблематики інституту президентства, для збільшення джерельних комплексів, розширення напрямів діяльності з використанням успішних практик, новітніх технологій та видів популяризації колекційного фонду.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. Результати дослідження В. М. Удовика опубліковано в 42 наукових публікаціях, серед яких 3 розділи у колективних монографіях, 23 одноосібних статті, 1 стаття у співавторстві (авторський внесок 75 %), опублікованих у наукових фахових виданнях України, у тому числі у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science та в статтях у закордонних наукових періодичних виданнях; 12 – у збірниках матеріалів

міжнародних і всеукраїнських наукових, науково-практичних конференцій і 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, висновки, наукові положення, викладені у дисертації, належать автору особисто. За цим усім стоїть копітка, ретельна, напружена робота з опрацювання джерельної бази: веб-сайти президентських бібліотек, музеїв, архівів, їхні звітні документи та інформаційні ресурси, зокрема й зарубіжні ЗМІ.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження В. М. Удовика забезпечені теоретичною та методологічною обґрунтованістю використаних методів, широкою джерельною базою та належним науковим аналізом. Робота написана на широкій джерельній базі, яка включає в себе наукові праці дослідників різних сфер діяльності. Всього автором дисертації проаналізовано діяльність понад 90 президентських меморіальних установ в країнах світу. Отже, дослідження є суттєвим внеском у розвиток методології наукової галузі соціальних комунікацій і розв'язує важливу проблему, пов'язану з розвитком спеціалізованих документальних колекцій інституту президентства, специфіку їхнього формування, представлення в інформаційному просторі та популяризації шляхом просвітницької діяльності, насамперед серед молоді та учбової аудиторії, розвитку соціокомунікаційної діяльності у напрямку створення та поширення аналітико-прогностичної інформації з проблематики інституту президентства.

Значущість висновків здобувача для науки і практики полягають у розкритті історії створення та специфіки функціонування меморіальних бібліотечних, музейних та архівних колекцій інституту президентства у різних країнах світу. Розглянуто специфічні особливості формування документальної спадщини в діяльності інституту президентства, що складається з багатьох архівних документів, бібліотечних фондів та музейних предметів, бібліографічних джерел, електронних ресурсів, які у сукупності дають змогу встановити найбільш повну картину загального і специфічного у розвитку інституту президентства, отримати уявлення про особистість президентів, суспільно-політичний період перебування на посаді, багатогранну діяльність, пов'язану з різними сферами життя держави, а також політичний та соціокультурний аспект президентської влади та її популяризації. Також практична значимість дисертації спрямована на активне використання результатів дослідження в подальшому розвитку спеціалізованих колекцій з проблематики вищої державної влади, а також при викладанні курсів з історії формування колекцій у бібліотечному фондознавстві та документознавстві.

Оцінка змісту дисертації. Слід відзначити логічну побудову структури дослідження В. М. Удовика, яка послідовно розкриває вирішення його завдань для досягнення мети та включає вступ, шість розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертаційного дослідження 434 сторінки, з яких основний текст становить 339 сторінок, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень докторського рівня.

Робота написана грамотною державною мовою. Тексту рукопису притаманна цілісність та пов'язаність. Термінологія дисертаційної роботи є загальноновизнаною. Словосполучення та назви, які часто зустрічаються в тексті, виокремлено в переліку умовних позначень та скорочень на початку дисертації. Оформлення як дисертаційної роботи, так і автореферату відповідає відповідним вимогам, при цьому автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, які відсутні в дисертації.

У вступі дисертантом обґрунтовано актуальність обраної теми, ступінь розробленості проблеми, окреслено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його методологічні засади; виокремлено новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації автора.

У першому розділі *«Історіографія та джерельна база»*, який складається з трьох підрозділів, проаналізовано наукову літературу, у якій піднімалася проблематика меморіальних президентських установ, джерельну базу та методологію дослідження, що ґрунтується на поєднанні загальнонаукових, спеціально-історичних і методів соціальних комунікацій, а також методів суміжних наук як допоміжних, зокрема методологічних принципів (історизму, об'єктивності, функціональності та термінології) та підходів (системний, соціокомунікативний), емпіричних методів дослідження та методів теоретичного пізнання (аналіз, синтез, узагальнення тощо). Найбільша увага приділена дослідженням президентських бібліотек США як найбільш відомої та історично виваженої традиції окремого збереження документальної спадщини президентської влади. Зауважимо, що окрім окремого підрозділу, присвяченого історіографічному огляду, у роботі присутні аналіз та посилання на роботи фахівців із аналізом різних аспектів діяльності президентських меморіальних установ. Комплексність методологічної бази дозволив В. М. Удовіку зануритися в соціокомунікаційні аспекти діяльності меморіальних установ, зрозуміти можливості реалізації синтезу ідей і практичного досвіду.

У другому розділі *«Видова класифікація форм організації збереження та джерел формування документальної спадщини інституту президентства»*, який складається з трьох підрозділів, зроблено класифікацію президентських

меморіальних установ у країнах світу за організаційною структурою, формою, підпорядкуванням, видами накопичених ресурсів, видами діяльності установи та публічним доступом в інформаційному просторі шляхом. У другому підрозділі систематизовано комплекс джерел для системного вивчення інституту президентства, проаналізовано кожну групу. Найбільш цікаві дослідження приділені використанню президентської влади веб-сайтам та соціальним мережам у процесі комунікації із суспільством, зроблений статистичний аналіз популярності та впливовості цих комунікаційних каналів, їхньої активності та збереження. Дисертантом проаналізовано такий вид джерел як авторські видання президентів, висвітлення якого він виніс у окремий підрозділ. Цікавий матеріал щодо використання, популяризації та мети створення даних видань.

Дуже змістовними, особливо цікавими і фактологічно насиченими є наступні розділи, де проаналізовано значний емпіричний матеріал щодо президентських меморіальних установ у країнах світу.

У третьому розділі *«Документально-бібліотечні зібрання президентської проблематики на американському континенті»*, який складається з двох підрозділів, висвітлено історію створення президентських бібліотек у США та проаналізовано успішний досвід реалізації проектів залучення додаткових документальних ресурсів через співпрацю із громадськими та університетськими організаціями, а також вивчено тенденції розвитку системи президентських бібліотек через вплив сучасних інформаційних технологій. У другому підрозділі увага приділена організаціям поза структурами президентських меморіальних установ, діяльність яких присвячена дослідженню інституту президентства з метою аналітико-прогностичного та інформаційного забезпечення державного управління, накопичення документальних ресурсів з метою їхнього аналізу для вироблення джерельної бази експертного середовища, на який спирається президентська влада.

У розділі четвертому *«Європейська традиція збереження спадщини президентства»*, який складається з трьох підрозділів, розглянуто президентські меморіальні установи в країнах Європи, вплив історичних традицій національної пам'яті, а також американський досвід президентських бібліотек як тригер створення власної мережі меморіальних інституцій. Автор переконливо доводить закономірність впливу іміджу президента на процес збереження його документальної спадщини як окремої структурної колекції, який пов'язаний як із історичною пам'яттю, так із статусом президента. Адже у деяких європейських країнах ініціатором створення окремих президентських документальних колекцій були чинні президенти (Ж. Ширак

у Франції, В. Адамкус у Латвії, Л. Валенса у Польщі, У. Кекконен у Фінляндії та ін.).

П'ятий розділ *«Мережа спеціалізованих бібліотечно-музейно-архівних установ в країнах Азії та Африки»*, в якому виділено чотири підрозділи, присвячено досвіду діяльності та успішним цифровим проєктам з просування історичних наративів і патріотичного виховання в Президентській бібліотеці Азербайджану; висвітленню специфіки створення цілої мережі президентських меморіальних установ у Казахстані та процесу їхньої трансформації під впливом політичного розвитку країни; охарактеризовано президентські музеї і бібліотеки у країнах Африки, які хоча і створювалися за аналогією з президентськими бібліотеками США, проте більше відповідають туристичним об'єктам, ніж дослідницьким центрам президентської спадщини. А на прикладі Індонезії, підкреслено великий вплив на розвиток регіону, розбудови його інфраструктури, ідеї створення президентського музею чи бібліотеки як тяжіння до внутрішнього туризму, так і популяризації історії держави та її лідерів серед зовнішнього середовища. Вивчення специфіки діяльності президентських меморіальних установ в країнах Азії, аналіз їхньої культурно-просвітницької діяльності дозволив В. М. Удовіку зробити висновки щодо зсунення головних акцентів із розкриття власних документальних фондів або популяризації особистості президента-засновника, на формування у громадян, насамперед молоді, поваги до національної історії та державницьких інституцій.

Завершує дослідження останній, шостий розділ *«Документальні ресурси інституту президентства в Україні»*, який складається із трьох підрозділів, де проаналізовано документальна спадщина інституту президентства в Україні, специфіка створення, функціонування та розвиток українського аналогу президентської меморіальної установи – Фонд Президентів України при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Цінним здобутком дисертанта у цьому розділі є обґрунтування необхідності актуалізації наукових досліджень і популяризації ресурсів інституту президентства в Україні, що надасть можливість дослідникам оцінити роль очільника держави в процесах державотворення на початку 90-х років ХХ ст. та в період політичного протистояння і зовнішньої агресії у ХХІ ст.

Заслуговує на увагу запропоновані рішення щодо модернізації діяльності Фонду Президентів України. Запропонована модель створення Президентської бібліотеки-музея має на меті збільшення доступу до інформаційних ресурсів з президентської проблематики. Вона надає можливість для забезпечення спеціалізованого, орієнтованого на наукознавчий аспект доступу до джерел історичної та наукової інформації,

при цьому електронні та цифрові ресурси можуть стати головним компонентом популяризаторської та просвітницької діяльності.

На сьогодні ФПУ активно працює над можливостями розвитку й формуванням перспективної моделі, яка б дала змогу розширити джерела комплектування та акумулювати всі можливі інформаційні ресурси про функціонування інституту президентства та діяльність президентів в Україні й країнах світу; розвинути інтегрований за складом ресурс, який включає бібліотечні, архівні та музейні джерела, інформаційно-аналітичну та науково-довідкову інформацію; організувати широкий доступ до відкритих мережевих баз даних. Значний компонент фонду має включати документи особового характеру, які передавалися б самим президентом та його родиною, оточенням, широкою громадськістю, і які б розкривали їхній життєвий шлях та державне і наукове значення. Отже, така Президентська бібліотека-музей має взяти на себе роль інтегратора та популяризатора спадщини президентів, які працювали у вкрай непростих умовах і залишили небагато матеріалів для реальної та усебічної оцінки президентського правління.

Окремо слід зупинитися на додатках, що сукупно представляють емпіричний аналіз зібраного матеріалу та розкривають загальну статистику президентських меморіальних установ у країнах світу та проект цифрової колекції документальної спадщини першого президента України.

Висновки роботи В. М. Удовика відповідають меті й завданням дослідження, створюють ґрунтовну теоретико-методологічну базу для розширення досліджень у сфері книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства та теорії соціальних комунікацій.

Відповідність автореферату дисертаційній роботі. Автореферат відповідає вимогам МОН України, стисло та логічно викладає основні результати дослідження та розкриває основний зміст монографії.

Зауваження по роботі. Оцінюючи дослідження В. М. Удовика в цілому позитивно, відзначаючи повноту, вагомість проведеного дослідження, варто зауважити:

1. Дослідивши президентські меморіальні установи у країнах світу, провівши пошук понад 90 таких інституцій і створивши панорамну картину їхньої діяльності, варто було б пояснити принципи відбору для аналізу тих чи інших закладів, адже у роботі проаналізовано, у більшій мірі країни Європи, США, Центральної Азії та Кавказу і лише поодинокі випадки у інших країнах світу.

2. Під час розгляду американських президентських бібліотек доцільним було б зупинитися на представленні їхніх документальних фондів у

Національному архівному онлайн-каталозі, створеному Національним управлінням архівів і документації США.

3. На нашу думку, робота виграла б якби з метою порівняльного аналізу та системного вивчення предмету дослідження дисертант розглянув приклади створення, специфіку формування та популяризаційну діяльність інших спеціалізованих меморіальних колекцій в Україні, зокрема меморіальна книжково-архівна колекція Джеймса Мейса у НаУКМА, Музей Михайла Грушевського у Львові та ін.

4. У розділі 6 п 6.3. вважаємо за доцільність запропонувати створення єдиного інформаційного середовища інституту президентства в Україні (напрацювання музею Л. Кучми на Рівненщині, музею Становлення української нації, музею В. Ющенко «Код нації» та інші) на основі сучасних інформаційних технологій з метою забезпечення обміну інформацією та інтеграції в світове інформаційне середовище.

5. У дисертаційній роботі вказується багато іноземних прізвищ, які автором перекладені на українську мову, проте варто було б дати оригінальне написання або англомовний переклад.

Проте зазначені зауваження не є визначальними, вони носять рекомендаційний характер і не знижують високого наукового рівня виконаної роботи та отриманих результатів.

Оцінка наукової роботи в цілому. Підводячи підсумок слід зазначити, що дисертація є самостійним дослідженням, внеском у розвиток теоретичних та науково-практичних питань галузі соціальної комунікації, вона представляє розвиток спеціалізованих меморіальних документальних колекцій у вимірі зарубіжного досвіду із проекцією на українські реалії, закладає підвалини для подальшого поглибленого вивчення успішних практик накопичення інформаційних ресурсів і популяризаторської діяльності із формування історичних та національних наративів через призму діяльності президентської влади.

Дисертація відповідає зазначеній спеціальності та профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

За науковим рівнем, новизною постановки завдань, обґрунтованістю головних положень і висновків, практичним значенням дисертаційне дослідження у вигляді рукопису «Документальні ресурси меморіальних установ інституту президентства в сучасному інформаційному просторі: формування, склад та використання» відповідає вимогам МОН України та п. 7, 8 й 9 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р., які висуваються до докторських дисертацій, а її автор Удовик Володимир Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент

Доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри інформаційної діяльності
та медіа-комунікацій Інституту гуманітарних наук
Національного університету «Одеська політехніка»

О. В. Шевченко

Вчений секретар
Вченої ради
Національного університету
«Одеська політехніка»

Лада Прокопівна